

Írta: Pik Katalin

A ROMAPEDAGÓGIA ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI ALAPJAI

Nyári szünet: pihenés, elmaradt munkák, készülés a következő tanévre, stb. Ám mindig közbejön valami, mint most is. Augusztus első napjaiban egy levélcsomag érkezett, benne azzal a felkéréssel, hogy írjak recenziót dr. Balázs Sándor- dr. Nagy Andor: A romapedagógiai elméleti és gyakorlati alapjai c. szöveggyűjteményéről, mely az OKKER Kiadónál jelent meg 2000-ben. A belső oldalon antológiaként jelölt 200 oldalas könyvet Hegedűs László főigazgató, a neveléstudomány kandidátusa és Zrinszky László egyetemi tanár, a neveléstudomány doktora lektorálta.

Előre bocsátom, hogy ez az írás nem recenzió, az olvasó számára rövidesen kiderül, miért nem tettem eleget a felkérésnek.

A cigánysággal kapcsolatos kutatásokról, elméleti és gyakorlati tudnivalókról egyre több írás jelenik meg, öröndetesen növekszik a választék. Szükség is van rá, hiszen a probléma égetővé vált sok településen, sok oktatási intézményben. A pedagógusok számára képzések, továbbképzések szerveződnek, a különböző színvonalú kínálatban nehéz eligazodni a nehéz helyzeteket megoldani sokszor képtelen pedagógusoknak, szociális munkásoknak, nevelőknek. Szeretnének segítséget kapni, sokan szeretnének újat tanulni, várják, hogy gyakorlati munkájukat módszertani kiadványok támogassák. Sokan vannak, akik belátták, hogy ha többet tudnak a cigányokról, a cigánygyerekekről javulhat munkájuk minősége, ugyanúgy működhet ez az ismeretszerzés, mint az, amikor a gyermeklélektani folyamatok mélyebb megismerése az írásolvasás tanításban hozza meg gyümölcsét. Ezért örömmel vesznek minden kiadványt. A tehetetlenség, a nehézségek szinte beláthatatlan sokasága napi tapasztalat sok iskolában, óvodában.

Ez a helyzet persze csak az újszülött pedagógusoknak, szociális szakembereknek új. Én ettől már igen távol vagyok, hiszen csaknem 25 évvel ezelőtt találkoztam először olyan pedagógussal, aki cigány osztályban tanított, olyan cigánygyerekekkel, akit felületes vizsgálattal gyógypedagógiai alannak minősítettek, olyan szülővel, aki számára az iskolai mulasztások halmozódó büntetései szabadságvesztéshez vezettek.

A romapedagógia azonban új fogalom számomra. A pedagógia – mint tudjuk – görög szó, neveléstudományt jelent. Nehéz elképzelni, hogy a cigányok számára, még akkor is ha romáknak nevezik őket, a neveléstudomány külön ága jött volna létre. Ezt csak akkor fogadhatnám el, ha más nemzeti vagy etnikai kisebbségek számára is lenne ilyen fogalom, mondjuk legnagyobb nemzeti kisebbségünk, a német számára a németpedagógia, és ekkor persze a ruszinok kiálthatnának a ruszinpedagógia, az amúgy is sajnálatosan megosztott örmények az örménypedagógia és persze az összes többiek a saját pedagógiájuk elméleti és gyakorlati alapjai iránt.

Emlékszem, Csalog Zsolt írta egyszer egy olvasói levelében a Kritika című újságban, hogy mennyire meglepte, mikor a cigánygyerekekről szóló írása a cigánygyerekekről kifejezésre változva jelent meg a lapban. Persze ő író volt, nálam sokkal szellemesebben és okosabban írta meg problémáját a helyesírás mögött leselkedő, számára – és számomra is – elfogadhatatlan szemléletről.

Így tehát némi rossz érzéssel vettem kezembe az amúgy szép, sárga színű könyvet.

Végignézttem ezután a szerzők névsorát. Sok ismerős és ismeretlen volt közöttük. Az ismerősök közül szeretnék egy nevet kiemelni és az ő cikke kapcsán hívni fel a cigány/roma kérdéstről informálódni akarókat, hogy a jelenlegi, viszonylag szabad – csak a pénzhiány

által korlátozott – sajtóban, akár szaksajtóban sem minden arany, aminek sárga a borítója. Várnagy Elemér régi ismerősöm. A cigányokkal kapcsolatban megjelent egyik első tanulmányom az ő 1979-es Pedagógia c. könyvével foglalkozik. (Torzkép a cigánygyerekekről. Köznevelés 1981/3.). A pszichológus szerző különféle tesztek kritikátlan alkalmazása után a cigánygyerekekről olyan megengedhetetlen, ma rasszistának mondható kijelentéseket írt le a főiskolai hallgatók számára kiadott munkájában, hogy rendeletileg betiltotta az akkori oktatási irányítás az inkriminált részek használatát. Igaz, engem – nemcsak ezért az írásért persze, hanem az akkoriban ellenzékinek tekintett tevékenységemért is – kitétek az egyetemi állásomból. (Csak sztoriként hallottam, hogy a pécsi pedagógus hallgatók körében elterjedt, hogy Várnagy Elemért a kommunista cenzúra üldözi, szamizdatként adták egymásnak a cigánygyerekekről írt írását. Életem egyik érdekes epizódja, hogy abban az inkriminált időszakban felvettünk egyszer Pécsre tartva egy stoppost, aki történetesen pedagógiát hallgatott ebben a városban, és beszélgetés közben a főiskola cigányokkal kapcsolatos érdekes kutatásaira tereltem a szót. A fiatalember szívesen beszélt szeretett tanáráról, Várnagy Elemérről, akit egy pesti ellenzéki egyetemi oktató igaztalanul megtámadott, és biztosított róla, hogy már kirúgták az illetőt az egyetemről. Nem fedtem fel inkognitómát.)

Az utóbbi jó néhány év során igyekeztem nem törődni azzal, hogy Várnagy Elemér továbbra is leendő pedagógusokat oktatva egy katolikus főiskola romológia tanára lett, nem diszkvalifikálta magát a tudományok életben egy olyasfajta dologgal, mint a fenti. Nem olvastam esetleges írásait, nem követtem sem ő, sem társai karrierjét. Ha nem kérnek fel a recenzióra, eszembe sem jut írni a régi történetről. De felkértek, az OKKER Kiadó kiadványát a kezembe vettem és ezzel szembe kellett nézmem azzal, hogy Várnagy Elemér – és nyilván nemcsak ő – keveset változott az utóbbi huszonöt év során. A cigány tanulók megismerési folyamatának néhány sajátossága c. három oldalas munkája, melyet a szerkesztők forrás megjelölés nélkül közölnek, ezért feltehető, hogy a szerző nem valamilyen régi anyagát adta oda közlésre, alapvetően azonos módszerekkel készült, mint a '70-es évek végi munkái, melyek alapján minden civilizált országban ki kellett volna szorulnia a felsőoktatásból, a tudományos életből, más pályán kellett volna megélhetést keresnie. Aszóban forgó könyvben közreadott írása alapján megtudhattuk, hogy ismert, nyilván egyre finomodó tesztekkel vett fel cigány gyerekekkel. Pl. tachisztozkóppal vizsgálta a figyelem terjedelmét, HAWIK-kal („amelynek feladataiból cigány tanulóink számára az ún. könnyű próbákat választottuk ki”- mint írja a 61. oldalon) alighanem intelligencia vizsgálatokat végzett, bár metodikailag érthetetlen módon, hiszen egy standardizált tesztből nem értem hogyan lehet bizonyos, általa könnyűnek nyilvánított feladatokat kiemelni. Ugyanúgy nem tudjuk, kiket minősít cigánygyerekeknek, nem tudjuk hol, kikkel, milyen esetszámban, milyen kontroll vagy egyéb, a szociokulturális hatásokat kiszűrni igyekvő módszereket használt. Elképzelni sem tudjuk, hogy mi változott a húsz egynéhány év alatt Várnagy Elemér gondolkodásában. Alighanem semmi. Ugyanolyan érthetetlen biztonsággal írja le, hogy megállapítható, hogy a cigány gyermekek analízáló tevékenysége elmarad a nem cigány tanulók műveltségétől, mint korábban. Talán nem gondolt bele a huszonöt év alatt, hogy egy-egy ilyen mondat mit jelent a pedagógusoknak, akik cigány gyermekeket oktatnak. Vagy belegondolt és akkor annál rosszabb. Tudományosnak látszó módszerekkel igazolni akarja, hogy úgy általában a cigány gyermekek ilyenek vagy olyanok. Szétszórtabb figyelműek, analitikus képességük rosszabb, „összefüggés-felfogásuk lényegesen alacsonyabb” (62. oldal), ezek az állítások melyeket nem nevezhetünk tudományosan megalapozottnak – hiszen sem a cigány népcsoporthoz tartozás kritériumait nem határozta meg, sem nem vett egy statisztikailag értékelhető mintát

ebből a meg nem határozott populációból – változatlan szemléletet tükröznek, mint az a bizonyos könyv, amelyről néhány bekezdéssel feljebb írtam. Várnagy Elemér szemlélete, véleménye nem sokat változott. Alighanem csak annyit, hogy a pszichológiai értelmetlenségekhez társadalomtudományiak is hozzáadódtak: „Úgy tűnik végül is, hogy a környezeti és társadalmi okokból nehezebben alkalmazkodó cigány tanulóink rendszerint normálisan fejlettek, csak nem érték el a megismerő tevékenységnek azt a szintjét, amelyet az iskolai oktatás-nevelés feltételez.” (63. oldal). Természetesen egyetértünk azzal, hogy „átfogó társadalmi, azaz pedagógiai-pszichológiai egészségügyi, jogi, államigazgatási, gazdasági segítségre van szükség: meg kell teremteni a cigány gyermekek számára azt a környezetet, melyet sokan közülük otthon még nélkülöznek” (uo.), de egy ilyen szellemű és metodikájú kutatás éppen ellene hat az ilyen átfogó változásoknak. Hiszen ha egy nagy nevűnek gondolt tudós látszólag tudományos módszereket alkalmazva leírja, hogy ilyen-olyan, a tanulási folyamatokhoz fontos lelki struktúrák rosszabbul működnek a cigány gyerekeknél, mint a nem cigányoknál, a pedagógus széttárhhatja a karját, és nyugodtan szervezheti a cigány osztályt és a cigányság népi hagyományait ismertetni kívánó felzárkóztató programokat. Az azonban finoman szólva elgondolkodtató, hogy az elmúlt huszonöt év alatt gyakorlatilag semmi nem változott, a cigány gyermekek kirekesztődnek, elszigetelődnek, a piaccgazdaság kemény feltételeihez szükséges ismereteket nem kapják meg, újratermelődnek azok a hátrányok, amelyek már húsz, harminc és még több éve halmozódnak. Látszattervékenység, vagy az ország imázsának javítása indokolja, vagy valami egyéb, hogy értelmetlen kutatások érthetetlen publicitást kapjanak. Ki, mit profitál ezekből? Azok a jó szándékú szakemberek, akik valóban szeretnének segíteni a romáknak, nem kapnak használható eszközöket a kezükbe. Sőt, a szabad könyvpiac nyomtatott anyaga téveszméket terjesztve rombolhat, mint a fenti példával igyekeztem bemutatni. Figyelem! Nem kell mindent elhinni, amit olvasunk! Figyelem! Nem kell mindent kiadni, amit átadnak nekünk! Figyelem! Attól, hogy valaki évek óta ugyanazt mondja, nem biztos, hogy igaza van!

Pik Katalin
(OKKER Kiadó Bp” 2000)